

DOI: 10.21005/pif.2017.31.D-01

AXIOLOGY OF SELECTED POLISH URBAN SQUARES

AKSJOLOGIA PRZESTRZENI WYBRANYCH POLSKICH PLACÓW MIEJSKICH

Maja Skibińska
dr inż. arch. kraj.

Katarzyna Piądlowska
mgr inż. arch. kraj.

Ewa A. Rykała
mgr inż. arch. kraj.

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
Wydział Ogrodnictwa, Biotechnologii i Architektury Krajobrazu
Katedra Sztuki Krajobrazu

ABSTRACT

The aim of the article is to present the essence and significance of the analysis of spatial values which are the synthesis of the spirit of place, in the contemporary design of the city landscape. Using the axiology of space we analyze selected urban public spaces in Poland. Our goal is to present the research method and to identify the best spatial patterns.

Key words: space axiology, urban landscape design, public space, urban square, place identity, spatial values.

STRESZCZENIE

Celem artykułu jest przedstawienie istoty oraz znaczenia analizy wartości przestrzennych będących syntezą ducha miejsca, we współczesnym projektowaniu krajobrazu miasta. Wykorzystując aksjologię przestrzeni analizujemy wybrane miejskie publiczne przestrzenie w Polsce. Naszym celem jest prezentacja metody badawczej oraz identyfikacja dobrych wzorców przestrzennych.

Słowa kluczowe: aksjologia przestrzeni, projektowanie krajobrazu miasta, przestrzeń publiczna, plac miejski, tożsamość miejsca, wartości przestrzenne.

1. INTRODUCTION

As Jeremi T. Królikowski wrote: "the design of the city's landscape begins with the recognition of what is contained therein, not only in the physical but also in the spatial and imaginative layers of meaning and values" [9, p. 22]. To understand the meaning of the surrounding urban space, one must listen to the speech of the city, read his language, all its elements, syntax and meaning. The language of space speaks not only about space, but also about time. Thanks to him, the memory of the city, its continuity and identity continues. [6, p. 154].

2. BACKGROUND

The Warsaw School of Architecture of the State of Warsaw is widely known for its essence of spatial values, *genius loci* and its importance for contemporary design of public spaces. Within it, T. T. Królikowski has been conducting landscape research on the basis of phenomenology, landscape perception and environmental analysis for 25 years, referring to the concept of the layers of the architectural work of R. Ingarden, the concept of values of the philosopher F. Znaniecki, and the concept of *genius loci* Ch. N. Schulz [3, 6, 7, 8, 11]. It proves the practical application of space axiom assumptions, from the stage of its identification, through analysis, formulation of guidelines, and project execution. They may appear in both the design and the architecture of the landscape already completed. The research of K. Wejchert [14] concerning elements of urban composition, visual properties of forms described by J. Żórawski [15] and spatial patterns described by Ch. Alexandra [1].

3. GOAL AND OBJECTIVES

The purpose of the article is to present the phenomenon and the importance of spatial analysis in the design of landscape architecture. The study covered urban squares as characteristic spaces that define and shape the city [6]. Multifunctionality, representative character, diversified development, significant for the local community, modernization after 2005. On this basis, 6 different urban public places were selected.

4. METHODS

The first stage of the research involved identifying and isolating the place from the environment [9 str. 159] on the basis of perceptual analysis (J. Skalski method). The second stage involved the understanding of the space [9]. Included source query and case study based on the phenomenological observation method. The elements of the urban composition of the squares (K. Wejchert) and the visual properties of the form (J. Żórawski) were also studied. The method of color analysis was also used (M. Lancaster). Participant observation, discussions with the users of the study places as well as mental maps performed during on-site verification constituted a significant element of the study. The third stage is the experience of the space [9], the categorization of *genius loci* (the spirit of place) according to Ch. Norberg Schulz with special emphasis on spatial values. Study questionnaires were then completed. Each of the squares was subject to assessment with respect to expression of specific values in the aspect of its location (place, character of the surroundings), structure of the interior (type, complexity of the interior, compositional axes, border zones, dominants, characteristic features, rhythm, multiplicity of elements) as well as in the aspect of visual properties of the form creating a given square (size of a place, proportions, style, topography, light, material, colour, texture) as well as its functions (main and accompanying, the possibility of adaptation).

The score granted (0 – lack of values/1 – presence of values) allowed for specification of the extent to which spatial values were expressed in individual categories, with division

of the degree of expression into poor (0-2 pts.), medium (3, 4 pts.) and strong (5, 6 pts.). The formula "lack of data" was used in the event when a given aspect was absent. The subsequent stage of the study consisted in an analysis of the aspects assessed in the extreme manner – referred to as low or high. The manner in which spatial values were expressed in the study categories, with emphasis on the most significant features of a given aspect, were characterised bearing in mind the key of individual values.

The results [tab. 1] obtained enabled formulation of conclusions in the scope of the ways of demonstrating values in objects of landscape architecture.

5. CASE STUDIES

Freedom Square (Świnoujście) – located in the historical city centre, the square constitutes an important public space in the urban scale, being also a meeting point. By combining the functionality of an urban square designed in 2013 with reference to the historical tissue of Świnoujście was revived, thus influencing the improvement in the quality of inhabitants' life and social development of the entire city. Transparency composition of this space reminds to the seaside landscape (Fig.1). The multifunctional programme of the square proposed within the scope of three interrelated areas however with different structure is an excellent way to make creative use of the small space.

Solidarity Square (Szczecin) – located in the historical heart of Szczecin (Fig. 2). The plane of the floor has a heterogeneous structure; it is the sign of historical quarters. Consequently, this creates shaded and illuminated areas which provoke their variegated use. Such hybrid-like space hides many functions. Under the square, there is the Museum of Breakthroughs which is devoted to the contemporary history of the city and the region [2].

Fig. 1. Urban beach in the centre of the square referring to the seaside location. Source: photo by E. Rykała

Ryc. 1. Miejska plaża w centrum placu nawiązująca do nadmorskiej lokalizacji. Źródło: il. E. Rykała

Fig. 2. Sacral object in one of the walls of the square. Source: urbanity.pl, 2014.8.31 (c) EGOista

Ryc. 2. Obiekt sakralny w jednej ze ścian placu. Źródło: urbanity.pl, 2014.8.31 (c) EGOista

Grzybowski Square (Warsaw) – located near the center of the town, it's an intimate square dating back from the seventeenth century, and the function has changed many times. The square was remastered in 2009. Its style can be described as modern, the composition is casual with a strong emphasis on the eastern frontage of the square. Wooden and steel furniture, ornamental plants and water reservoirs create space for rest (Figure 3) [5, 11, 12, 13].

Maria Konopnicka Square (Suwałki) - located in the city centre surrounded by houses which are characteristic of the traditional development in Suwałki. The square was built in the middle of the 19th century to perform the function of a marketplace. After the II World War, a municipal square was constructed in its place. In the year 2011 the square was rebuilt and since that time, it has combined the function of a square, a playground and a place where mass events are organised. The patron of the square is Maria Konopnicka, who lived in Suwałki. A monument of the writer, an interactive bench and sculptures of dwarves - the heroes of her works, are situated on the square (Fig. 4) [4].

Fig. 3. Water tank as a characteristic element of the square with a sacral object in the background. Source: M. Skibińska

Ryc. 3. Zbiornik wodny jako element charakterystyczny placu z obiektem sakralnym w tle. Źródło: il. M. Skibińska

Fig. 4. Sculptures of the heroes of Konopnicka's fairy tales. Source: M. Skibińska

Ryc. 4. Rzeźby przedstawiające bohaterów bajek Konopnickiej. Źródło: il. M. Skibińska

Friends of Sopot Square – is the culmination of the main promenade of the city. It was revitalised in 2010-2014. Moreover, there is also a place dedicated to a portable stage that would enable organisation of concerts and performances. Composition of the square is geometrical, the materials and the colours applied there refer to the therapeutic atmosphere of this seaside city (Fig. 5). Urban furniture embraces light constructions which occasionally resemble pergolas.

Floral Square (Katowice) – constitutes a part of the main square that was subject to restoration in the year 2012. A marble fountain from which water goes down square tanks, thereby emphasising the rhythmic and geometrical composition of the square, is located in the central part. However, the most spectacular elements of the outfitting embrace three pavilions – flower shops with green walls and roofs (Fig. 6.).

6. RESULTS

On the basis of the axiological studies conducted for six revitalized Polish squares, it was stated that specific spatial aspects influence the extraction of individual values, which is of particular importance when planning urban public spaces that are vibrant.

Symbolic and sacral values are most strongly emphasised through the nature of surroundings, through material as well as by means of accompanying functions in the categories of location, visual properties of the form and the function respectively. However, the poorest expression of values is shown in the type of composition, complexity of the interior, rhythm as well as in the size of the place and light. The character of the surroundings of Maria Konopnicka Square brings out symbolic values since the tenement

houses located in its proximity constitute a reference to the traditional housing development in Suwałki region.

The material, namely water splashing from the fountain on the Floral Square in Katowice, refers to the Rawa river whose bed under the Main Square was covered. Selection of natural materials and characteristic elements of outfitting, namely water elements and sun loungers on the Freedom Square in Świnoujście, are a strong reference to the sea-side location. The discussed values are also expressed by way of accompanying functions, e.g. the cultural function of the Grzybowski Square in the form of a cyclic organisation of the Jewish Culture Festival which constitutes an unusual reference to symbolic values since until the II World War this area used to be inhabited by multiple Jewish communities. Moreover, the values in question are demonstrated by the free undeveloped space dedicated to different forms of events, e.g. national and local celebrations, concerts, performances, festivals, fairs, etc., which may be observed in the case of Grzybowski Square, Maria Konopnicka Square as well as Solidarity Square.

Fig. 5. View of the Friends of Sopot Square and Haffner Centre. Source: photo by R. Malko/Agencja Gazeta

Ryc. 5. Widok na Plac Przyjaciół Sopotu i Centrum Haffnera Źródło: il. R. Malko/Agencja Gazeta

Fig.6. Floral Square from a bird's eye view. Source: photo by D. Chalimoniuk /Agencja Gazeta

Ryc. 6. Plac Kwiatowy z lotu ptaka. Źródło: il. D. Chalimoniuk/Agencja Gazeta

As far as the Floral Square in Katowice is concerned, the accompanying function consists in the sale of flowers, which has been cultivated here for a very long time. The modern pavilions, which were designed strictly for this purpose, with lively green walls and flower beds with seasonal plants refer to the local tradition. The variability of function reflected in the case of Grzybowski Square, Maria Konopnicka Square and Solidarity Square constitutes a reference to symbolic values which are a sign of history and memory.

Characteristic elements such as sculptures on Grzybowski Square, Maria Konopnicka Square as well as the Monument of December 1970 Victims, the so called "Angel of Freedom", on the Solidarity Square bring out sacral and symbolic values, thereby referring to significant events or important persons connected with a given space.

Artistic, aesthetic and landscape values are represented by a spectrum of spatial aspects, ie, place, nature of the environment, type of composition, complexity of the interior, boundary zones, rhythm, element saturation, style, proportions and more. The way of arranging border areas of Grzybowski Square emphasizes aesthetic and landscape values, referring to the full contrast of the surrounding space. Examples are pots used on ul. Próźna made of cortenium steel, which entered the character of tenement houses reminiscing pre-war Warsaw.

The rhythms on Grzybowski Square set by the elements of small architecture and trees exhibit aesthetic and landscape values of this place, thereby emphasising the structure of the compositional layout. The materials, colours and textures applied on the Friends

of Sopot Square merge with the seaside character of the city, thus enhancing the aesthetic values. A similar procedure was used in the case of the Freedom Square in Świnoujście by equipping individual interiors with elements referring to the Baltic Sea climate. Accumulation of such elements on a relatively small and multi-layer area of the square forces creation of an ergonomic composition in a modern artistic form. Each element is sophisticated and carefully selected with respect to proportions, meaning and application. These values are also emphasised by the brave concept of the form of the terrain of the square in Szczecin. The form of the floor built with great artistic impetus of the architect refers to one of the fields of fine arts, that is music, whose symbol is the building of the modern philharmonic located in the close vicinity of the square.

Historical or monumental values are most strongly brought out by visible spatial proportions of the squares whereas their poorest demonstration is observed in the case of aspects including type of composition, complexity of the interior, rhythm, multiplicity of outfitting elements, topography, light or material. The scale of M. Konopnicka Square is proportional to the surrounding development, which emphasises both historical, monumental and symbolic values.

Environmental values are definitely marginalised in the case of the analysed squares, which is confirmed by the fact that they did not obtain a high score in any of the categories. The values in question are moderately shown in the location of the place, materials used and main functions of the square.

Usable, social and psychological values are accentuated by the location of the square, type of composition, complexity of the interior, rhythm, multiplicity of elements as well as by multiple visual properties of the form, that is style, size of the place, proportions, light, material as well as main and accompanying functions.

The place and the nature of the surroundings of the Friends of Sopot Square has a definite impact on its usable and social values. The studied public space is located in the city centre, near the most important pedestrian route (Bohaterów Monte Cassino Street) and the quay. Additionally, the square is situated adjacent to the famous Haffner Centre with a hotel, spa house and a commercial and service zone. The values in question are also demonstrated on the Floral Square by means of the multiplicity of elements. Urban furniture, including many seats, a fountain and concrete walls with mounted electric sockets, attract users at any time of day or night. The complexity of space characteristic of the square in Świnoujście consists in the presence of several interiors on different levels. This successful design procedure provokes active relaxation and provides the possibility to establish social relations. What is more, these values are shown in the rhythmic placement of outfitting elements and their multiplicity on a small area (Table 1.).

The last group of values in the study category, namely local, national and universal values, are most strongly demonstrated by the place and its size as well as by the style and functions. On the other hand, these values are most poorly shown by such aspects as type of composition, complexity of the interior, topography and light.

The Floral Square in Katowice may be an example of a place which brings out local or national values since it is a representative space which at the same time constitutes a fragment of the historical urban market.

Due to the lack of clear presence of compositional axes, dominants, complexity of the interior or different possibilities of adaptation in the case of the squares in question, these aspects were not taken into consideration in the abovementioned results. Therefore, it may be concluded that as far as contemporary urban space objects are concerned such design measures are not of great importance. This somehow indicates failure to use the potential of surrounding areas, landscape relations or the context of a place. It is also visible that architects occasionally make references to the history and traditions of a given area, which is extremely important in order to maintain the identity of a place.

Table 1. Results. Source: by authors

Categories	Aspects	Lack of data [psc.]	Spatial values					
			Symbolic, sacral	Artistic, aesthetic, landscape	Historical, monumental	Environmental	Usable, social, psychological	Local, national, universal
Location	Place	-	4	6	4	3	6	6
	Character of surroundings	-	5	5	4	2	6	3
Composition of the interior	Type of composition	-	2	6	2	1	5	1
	Complexity of the interior	1	2	5	2	2	5	1
	Compositional axes	4	2	2	1	1	1	1
	Border Zones	-	3	5	3	0	4	3
	Dominants	4	2	2	2	0	0	2
	Characteristic elements	-	5	5	3	2	5	5
	Rhythms	-	2	5	2	2	5	4
	Multiplicity of furnishing elements	-	4	5	2	2	5	3
Properties Visual forms	Style	-	3	6	3	0	5	5
	Size of the place	-	1	3	3	0	5	5
	Proportions	-	3	6	5	0	5	4
	Material (material, colour, texture)	-	6	6	2	3	6	3
	Lay of the land	-	3	5	1	2	4	2
	Light	-	1	6	1	2	6	2
Functions	Main	-	3	6	3	4	6	6
	Accompanying	-	6	6	4	0	6	6
	Possibility of adaptation	2	3	4	2	0	4	4

7. DISCUSSION

In the study, we can see a whole spectrum of spatial values, whether deliberately or not, by arranging public spaces. Obsolescence may appear to be a weak manifestation of historical and historical values in the analyzed areas. It can be assumed that this is due to the fact that Poland's identity has been broken and difficult history. The wartime devastation during the Second World War, and the hostile times of communism, contributed to the fact that many cities, especially in their central tissue, "died of martyrdom", losing their original character. Nowadays in space such effects are often manifested by the cutting off of antique architecture, where modern style begins to create new meaning and emphasize other values.

The Square in Katowice is one of the examples where historical and monumental values are lost. Urban walls – the frontage adhering to the plane of the square – were damaged in the PRL times. In the 1960s and 1970s, in accordance with the assumption of city reconstruction by the then authorities, monumental tenement houses were demolished and replaced with Socialist-Realist buildings such as Dom Prasy Śląskiej, Dom Handlowy “Skarbek” or Dom Handlowy “Zenit”.

Another aspect consists in marginalisation of environmental values. The said Floral Square in Katowice was an exception since, as the name suggests, its greenery is deemed to be the greatest advantage of the square. In the case of the remaining five squares, greenery plays the role of a supplement of the composition. The authors of this paper, who are landscape architects themselves, believe that greenery in the city is of utmost significance. However, this does not change the fact that according to the statement of K. Wejchert – one of the greatest Polish architects, urban planners and architectural theorists – greenery is only one of the urban materials. It is not the essence itself when it comes to metropolitan squares. The very successful square in Szczecin where there is practically no greenery designed may constitute an example in this case. However, greenery is present in its vicinity since it surrounds it on all sides. On one hand, it forms an attractive visual frame of the space. On the other hand, it plays the function of a buffer. It is very often the case that Polish citizens by all means wish to plant a great number of trees and bushes in public spaces. In the authors’ opinion, such solutions need to be designed consciously so that they do not hide important architectural objects but on the contrary emphasise such objects by way of a tissue of greenery.

8. SUMMARY

The above method of identification and valuation is based on the achievements of the Warsaw School of Landscape Architecture. The synthesis of spatial values builds the identity of a particular place. Together with the layer of the past and future, the *genius loci* determines which identification should be the basis of design. The past is manifested in the history of the place over time and the tradition passed down from generation to generation to be respected, while the future speaks of the potential of the place, the same values undiscovered and difficult to discern. The individual, sensitive, and knowledge-based view of the designer, identified by identifying the individual spatial values manifested in a given location, can be the basis for a good project for the preservation of a society-friendly space.

AKSJOLOGIA PRZESTRZENI WYBRANYCH POLSKICH PLACÓW MIEJSKICH

1. WSTĘP

Jak pisał Jeremi T. Królikowski: „Projektowanie krajobrazu miasta zaczyna się od rozpoznania tego, co jest w nim zawarte nie tylko w warstwie fizycznej, lecz także spostrzeżeniowej i wyobrażeniowej, mieszczącej znaczenia i wartości” [9, str. 22]. *Żeby zrozumieć sens otaczającej przestrzeni miejskiej, trzeba wstuchać się w mowę miasta, odczytać jego język, wszystkie jego elementy, składnię i znaczenia. Język przestrzeni mówi nie tylko o przestrzeni, także i o czasie. Dzięki niemu trwa pamięć miasta, jego ciągłość i tożsamość.* [6, str. 154].

2. STAN BADAŃ

Szeroko o istocie wartości przestrzennych, *genius loci* i znaczeniu dla współczesnego projektowania przestrzeni publicznych traktuje Warszawska Szkoła Architektury Krajo-

brazu. W jej ramach J. T. Królikowski od 25 lat prowadzi badania krajobrazu na podstawie fenomenologii, percepcji krajobrazu oraz analizy otoczenia odwołując się do koncepcji dotyczącej warstw dzieła architektonicznego R. Ingardena, koncepcji wartości filozofa F. Znanieckiego oraz koncepcji *genius loci* Ch. N. Schulza [3, 6, 7, 8, 11]. Udowadnia on praktyczne zastosowanie założeń aksjologii przestrzeni, poczynając od etapu jej identyfikacji, poprzez analizy, formułowanie wytycznych oraz wykonywanie projektu. Mogą się one przejawiać zarówno w opracowaniu projektowym, jak i obiekcie architektury krajobrazu już zrealizowanym. Istotnym tłem naukowym są także badania K. Wejcherta [14] dotyczące elementów kompozycji urbanistycznej, własności wzrokowe form opisywane przez J. Żórawskiego [15] oraz wzorce przestrzenne opisywane przez Ch. Alexandra [1].

3. CEL I ZAKRES BADAŃ

Celem artykułu jest przedstawienie fenomenu oraz znaczenia analizy wartości przestrzennych w projektowaniu obiektów architektury krajobrazu. Badania objęły miejskie place, jako przestrzenie charakterystyczne, które definiują i tworzą obraz miasta [6]. Kryteria wyboru pól badawczych obejmowały: lokalizację na terenie Polski, multifunkcyjność, reprezentacyjny charakter, zróżnicowane zagospodarowanie, duże znaczenie dla lokalnej społeczności, zmodernizowanie po roku 2005. Na tej podstawie wybrano 6 różnorodnych miejskich placów publicznych.

4. METODY

Pierwszy etap badań obejmował zauważenie i wyodrębnienie danego miejsca z otoczenia [9 str. 159] na podstawie analizy percepcyjnej wg metody J. Skalskiego. Drugi etap dotyczył zrozumienia badanej przestrzeni [9]. Obejmował kwerendę źródłową oraz studium przypadków oparte na metodzie obserwacji fenomenologicznej. Przebadano poszczególne elementy kompozycji urbanistycznej placów (K. Wejchert) oraz własności wzrokowe formy (J. Żórawski), korzystano także z metody analizy kolorystycznej (M. Lancaster). Istotnym elementem badania była obserwacja uczestnicząca, wykonanie przez badaczki map mentalnych oraz przeprowadzenie wywiadów z użytkownikami przestrzeni. Trzeci etap to przeżycie danej przestrzeni [9], czyli kategoryzacja *genius loci* (ducha miejsca) wg Ch. Norberga Schulza ze szczególnym naciskiem na wartości przestrzenne. Na tej podstawie uzupełniono kwestionariusze badawcze. Każdy z placów przeanalizowano pod kątem przejawiania się poszczególnych wartości w aspekcie jego lokalizacji (miejsce, charakter otoczenia), kompozycji wnętrza (rodzaj kompozycji, złożoność wnętrza, osie kompozycyjne, strefy graniczne, dominanty, elementy charakterystyczne, rytm, wysycenie elementami), własności wzrokowych budujących go form (wielkość miejsca, proporcje, styl, ukształtowanie terenu, światło, tworzywo – materiał, kolor, faktura) oraz funkcji (główne, towarzyszące, możliwość adaptacji). Przyznane punkty (0 - brak przejawiania się wartości/1 – przejawianie się wartości) pozwoliły na określenie stopnia przejawiania się wartości przestrzennych w poszczególnych kategoriach, z podziałem na słaby (0-2 pkt.), umiarkowany (3, 4) oraz silny (5, 6). W przypadku braku występowania danego aspektu posługiwano się formułą „brak danych”. Kolejny etap badań polegał na analizie aspektów ocenionych skrajnie – punktowanych bardzo nisko lub bardzo wysoko. Uzyskane wyniki [tab. 1] pozwoliły na sformułowanie wniosków dotyczących sposobu wydobywania wartości przestrzennych w obiektach architektury krajobrazu.

5. STUDIUM PRZYPADKÓW

Plac Wolności (Świnoujście) – zlokalizowany w historycznym centrum miasta jest ważną w skali miejskiej przestrzenią publiczną, miejscem spotkań. Multifunkcyjny program placu został wprowadzony w 2013 r. w obrębie powiązanych ze sobą i odmiennie wyposażonych trzech wnętrz. Przejrzystość kompozycji, nawiązuje do nadmorskiego krajobra-

zu (Ryc. 1.). Przenikające się geometryczne strefy funkcjonalne zorganizowano wzdłuż historycznych fasad budynków z licznymi otwarciami urbanistycznymi.

Plac Solidarności (Szczecin) – położony w samym sercu miasta w sąsiedztwie zabytkowej zabudowy (Ryc. 2.). Płaszczyzna podłogi placu nie ma jednorodnej struktury, jest subtelnie wypiętrzoną śladem zarysów dawnych kwartałów. Ta hybrydowa przestrzeń skrywa w sobie wiele funkcji: kulturalnych, edukacyjnych, symbolicznych. Pod spodem mieści się Muzeum Przełomów poświęcone historii współczesnej miasta i regionu [2].

Plac Grzybowski (Warszawa) – zlokalizowany blisko centrum miasta kameralny plac, którego historia sięga XVII w. a funkcja zmieniała się wielokrotnie. Plac został wyremontowany w 2009 r. Jego styl można określić jako nowoczesny, kompozycja jest swobodna z mocnym podkreśleniem wschodniej pierzei placu. Drewniane oraz stalowe elementy umebrowania, ozdobne nasadzenia oraz zbiornik wodny kreują przestrzeń o funkcji wypoczynkowej (Ryc. 3.) [5, 11, 12, 13].

Plac Marii Konopnickiej (Suwałki) – jest zlokalizowany w centrum miasta otoczony kamienicami charakterystycznymi dla tradycyjnej zabudowy Suwałk. Plac powstał w połowie XIX w. jako plac targowy. Po II wojnie światowej był na tym obszarze miejski skwer. W roku 2011 plac został przebudowany i łączy w sobie funkcje skweru, placu zabaw oraz miejsca imprez masowych. Patronką jest Maria Konopnicka, dawna mieszkanka miasta. Na placu jest zlokalizowany jej pomnik, interaktywna ławka oraz rzeźby krasnoludków – bohaterów bajek (Ryc. 4.) [4].

Plac Przyjaciół Sopotu – stanowi zwieńczenie głównego traktu miasta. Został zrewitalizowany w latach 2010-2014. Przewidziano tu miejsce na przenośną scenę, która umożliwiła organizację koncertów i przedstawień. Kompozycja placu jest geometryczna, wykorzystane materiały i kolorystyka, nawiązują do atmosfery nadmorskiego kurortu (Ryc. 5.). Wyposażenie placu stanowią lekkie konstrukcje, przypominające pergole.

Plac Kwiatowy (Katowice) – stanowi fragment historycznego rynku, został zrewitalizowany w 2012 r. W centralnej części placu znajduje się marmurowa fontanna, z której woda przelewa się po czworokątnych zbiornikach – podkreślając rytmiczną, geometryczną kompozycję placu. Najbardziej spektakularnymi elementami wyposażenia są trzy pawilony – kwaciarnie, z zielonymi ścianami i dachem (Ryc. 6.).

6. WYNIKI BADAŃ

Na podstawie przeprowadzonych badań aksjologicznych dla sześciu zrewitalizowanych polskich placów miejskich stwierdzono, że konkretne aspekty przestrzenne mają wpływ na wydobycie poszczególnych wartości, co ma szczególne znaczenie podczas planowania publicznych przestrzeni miejskich tętniących życiem.

Wartości symboliczne i sakralne najsilniej są podkreślane w kategorii lokalizacji poprzez charakter otoczenia, w kategorii własności wzrokowej formy poprzez tworzywo a w funkcji za pomocą funkcji towarzyszących. Najslabiej natomiast wydobywa je rodzaj kompozycji, złożoność wnętrza, rytm, wielkość miejsca i światło. Charakter otoczenia pl. Marii Konopnickiej wydobywa wartości symboliczne gdyż otaczające go kamienice nawiązują do tradycyjnej suwalskiej zabudowy.

Tworzywo – jakim jest woda tryskająca z fontanny na placu Kwiatowym w Katowicach to nawiązanie do rzeki Rawy, której koryto pod Rynkiem zostało przykryte. Dobór naturalnych materiałów oraz charakterystycznych elementów wyposażenia tj. elementy wodne, leżaki na placu Wolności w Świnoujściu, silnie nawiązuje do nadmorskiej lokalizacji. Omawiane wartości uwidaczniane są także przez funkcje towarzyszące, np. funkcja kulturalna na pl. Grzybowskim w postaci cyklicznej organizacji Festiwalu Kultury Żydowskiej. W szczególny sposób wydarzenie to nawiązuje do wartości symbolicznych, bowiem do II Wojny Światowej okolica ta zamieszkiwana była przez liczną społeczność żydowską. Omawiane wartości przejawiają się poprzez pozostawienie wolnej, niezagospodarowanej przestrzeni, dedykowanej różnym wydarzeniom np. świętom narodowym i lokalnym, kon-

certom, przedstawieniom, festiwalom, targowiskom etc. obserwowanym na pl. Grzybow-
skim, pl. Marii Konopnickiej oraz pl. Solidarności.

W Katowicach na placu Kwiatowym, funkcją poboczną jest sprzedaż kwiatów, kultywo-
wana tu od bardzo dawna. Zaprojektowane w tym celu nowoczesne pawilony z żywymi
zielonymi ścianami oraz klomby z sezonową roślinnością, nawiązują do lokalnej tradycji.
Zmienność funkcji przejawiająca się w przypadku placu Grzybowskiego, Marii Konopnic-
kiej oraz Solidarności nawiązuje do wartości symbolicznych będących znakiem historii
i pamięci.

Elementy charakterystyczne takie jak rzeźby występujące na pl. Grzybowskim,
pl. M. Konopnickiej czy pomnik „Ofiar Grudnia '70” tzw. Anioł Wolności na pl. Solidarności
upamiętniający ofiary, wydobywają wartości sakralne i symboliczne. Nawiązują tym sa-
mym do istotnych wydarzeń lub ważnych postaci związanych z daną przestrzenią.

Wartości artystyczne, estetyczne i krajobrazowe są reprezentowane przez spectrum
aspektów przestrzennych tj. miejsce, charakter otoczenia, rodzaj kompozycji, złożoność
wnętrza, strefy graniczne, rytm, wysycenie elementami, styl, proporcje i inne. Sposób
zaaranżowania stref granicznych placu Grzybowskiego podkreśla wartości estetyczne
i krajobrazowe nawiązując do pełnej kontrastów otaczającej przestrzeni. Przykładem
mogą być donice zastosowane od strony ul. Próżnej wykonane ze stali kortenowej, która
wpisuje się w charakter kamienic pamiętających przedwojenną Warszawę.

Rytm na placu Grzybowskim wyznaczane przez elementy małej architektury oraz drze-
wa, wydobywają wartości estetyczne i krajobrazowe tego miejsca, podkreślając tym sa-
mym strukturę układu kompozycyjnego. Zastosowane materiały, kolory i faktury na placu
Przyjaciół w Sopocie wkomponowują się w nadmorski charakter miasta, podwyższając
wartości estetyczne. Podobny zabieg obserwujemy na placu Wolności w Świnoujściu
poprzez wyposażenie poszczególnych wnętrz, elementami nawiązującymi do nadbałtyc-
kiego klimatu. Nagromadzenie tych elementów na stosunkowo niewielkiej i wielowar-
stwowej przestrzeni placu, zmusza do stworzenia ergonomicznej kompozycji w artystycz-
nej nowoczesnej formie. Każdy element jest wyszukany i starannie dobrany pod wzglę-
dem proporcji, znaczenia i wykorzystania.

Powyższe wartości podkreślane są również przez odważną koncepcję ukształtowania
terenu placu w Szczecinie. Posadzka stworzona z artystycznym rozmachem, formą na-
wiązuje do jednej z dziedzin sztuk pięknych – muzyki, której symbolem jest sąsiadująca
z placem bryła nowoczesnej filharmonii.

Historyczne bądź zabytkowe wartości najsilniej wydobywane są przez odczuwalne pro-
porcje przestrzenne placów, natomiast najsłabiej oddziałują takie aspekty jak: rodzaj
kompozycji, złożoność wnętrza, rytm, wysycenie elementami wyposażenia, tworzywo,
ukształtowanie terenu czy światło. Skala placu M. Konopnickiej jest proporcjonalna do
otaczającej zabudowy, co podkreśla zarówno wartości historyczne, zabytkowe jak i sym-
boliczne.

Wartości przyrodnicze na analizowanych placach miejskich są zdecydowanie zmarginali-
zowane co potwierdza fakt, iż w żadnej z kategorii nie uzyskały wysokiej oceny. Umiar-
kowanie przejawiają się w: lokalizacji miejsca, użytych tworzywach oraz głównych funk-
cjach placu.

Wartości użytkowe, społeczne bądź psychologiczne są akcentowane przez lokalizację
placu, rodzaj kompozycji, złożoność wnętrza, rytm, wysycenie elementami oraz przez
liczne własności wzrokowe formy tj. styl, wielkość miejsca, proporcje, tworzywo, światło
oraz funkcje główne i towarzyszące.

Miejsce i charakter otoczenia placu Przyjaciół Sopotu zdecydowanie ma wpływ na jego
wartości użytkowe i społeczne. Badana przestrzeń publiczna mieści się w centrum mia-
sta, blisko najistotniejszego traktu spacerowego (ul. Bohaterów Monte Cassino) i nad-
brzeża. Dodatkowo do placu przylega popularne Centrum Haffnera z hotelem, domem
zdrojowym i częścią handlowo-usługową. Wartości te są również wydobywane poprzez

wysycenie elementami na placu Kwiatowym. Meble miejskie w tym liczne siedziska, fontanna oraz betonowe murki z gniazdkami elektrycznymi, przyciągają użytkowników o każdej porze dnia. Złożoność przestrzeni charakterystyczna dla placu w Świnoujściu, polega na występowaniu kilku odmiennie zagospodarowanych wnętrz, na różnych poziomach. Taki udany zabieg projektowy pobudza do aktywnego odpoczynku i stwarza możliwość powstawania relacji międzyludzkich. Dodatkowo wartości te podkreślone są przez rytmicznie usytuowane elementy wyposażenia oraz ich nagromadzenie na niewielkiej powierzchni.

Ostatnie z badanej kategorii – wartości lokalne, narodowe i uniwersalne najmocniej przejawiają się poprzez miejsce i jego wielkość, styl oraz funkcje. Z drugiej strony najslabiej reprezentują je takie aspekty jak: rodzaj kompozycji, złożoność wnętrza, ukształtowanie terenu oraz światło.

Przykładem miejsca wydobywającego wartości lokalne czy narodowe, może być plac Kwiatowy w Katowicach. To reprezentacyjna przestrzeń wysokiej rangi będąca jednocześnie fragmentem historycznego rynku miejskiego.

Tab. 1. Wyniki badań. Źródło: Opracowanie własne

Kategorie	Aspekty	Brak danych [szt.]	Wartości przestrzenne					
			Symboliczne, sakralne	Artystyczne, estetyczne, krajo-brazowe	Historyczne, zabytkowe	Przyrodnicze	Użytkowe, społeczne, psychologiczne	Lokalne, narodowe, uniwersalne
Lokalizacja	Miejsce	-	4	6	4	3	6	6
	Charakter otoczenia	-	5	5	4	2	6	3
Kompozycja wnętrza	Rodzaj kompozycji	-	2	6	2	1	5	1
	Złożoność wnętrza	1	2	5	2	2	5	1
	Osie kompozycyjne	4	2	2	1	1	1	1
	Strefy graniczne	-	3	5	3	0	4	3
	Dominanta	4	2	2	2	0	0	2
	Elementy charakterystyczne	-	5	5	3	2	5	5
	Rytm	-	2	5	2	2	5	4
Właściwości wzrokowe formy	Wysycenie elementami zagospodarowania	-	4	5	2	2	5	3
	Styl	-	3	6	3	0	5	5
	Wielkość miejsca	-	1	3	3	0	5	5
	Proporcje	-	3	6	5	0	5	4
	Tworzywo (materiał, kolor, faktura)	-	6	6	2	3	6	3
	Ukształtowanie terenu	-	3	5	1	2	4	2
	Światło	-	1	6	1	2	6	2
Funkcje	Główne	-	3	6	3	4	6	6
	Towarzyszące	-	6	6	4	0	6	6
	Możliwość adaptacji	2	3	4	2	0	4	4

Ze względu na brak czytelnego występowania na badanych placach osi kompozycyjnych, dominant, złożoności wnętrza czy możliwości jego adaptacji, aspekty te nie zostały uwzględnione w powyżej omówionych wynikach. Na tej podstawie można zatem wnioskować, że we współczesnych realizacjach publicznych przestrzeni miejskich, takie za-

biegi projektowe nie mają dużego znaczenia. Wskazuje to poniekąd na brak wykorzystania potencjału terenów sąsiadujących, powiązań widokowych czy ogólnie rzecz ujmując kontekstu miejsca. Zauważalne jest również zaledwie sporadyczne nawiązywanie projektantów do historii i tradycji danego obszaru tak istotnej dla zachowania tożsamości miejsca.

7. DYSKUSJA

W przeprowadzonych badaniach można zauważyć całe spektrum wartości przestrzennych, wydobywanych świadomie bądź nie, poprzez aranżowanie przestrzeni publicznych. Niepokojące może wydawać się słabe przejawianie się wartości historycznych i zabytkowych w analizowanych obszarach. Można przypuszczać, że wynika to z faktu przerwanej tożsamości Polski i jej trudnej przeszłości. Zniszczenia wojenne podczas II Wojny Światowej, a następnie nieprzyjazne czasy komunizmu, przyczyniły się do tego, że wiele miast, zwłaszcza w swojej centralnej tkance, „zginęły śmiercią męczeńską”, utraciwszy swój oryginalny charakter. Współcześnie w przestrzeni takie skutki często objawiają się odcinaniem od zabytkowej architektury, gdzie nowoczesny styl zaczyna tworzyć nowe znaczenia i wypuklać inne wartości.

Jednym z przykładów, gdzie zatracono wartości historyczne i zabytkowe, jest omawiany w artykule Plac w Katowicach. Ściany urbanistyczne - pierzeje przylegające do płaszczyzny placu, uległy zniszczeniu w czasach PRL-u. W latach 60. i 70. XX wieku, zgodnie z założeniami przebudowy miasta przez ówczesne władze, wyburzono zabytkowe kamienice zastępując je socrealistycznymi gmachami m.in. Domem Prasy Śląskiej, Domem Handlowym „Skarbek” czy Domem Handlowym „Zenit”.

Drugim aspektem jest zmarginalizowanie wartości przyrodniczych. Wyjątkiem, był przebadany Plac Kwiatowy w Katowicach, który jak sama nazwa wskazuje, swoją roślinność uważa za najmocniejszy atut. Na pięciu pozostałych placach, rola zieleni jest raczej dopełnieniem kompozycji. Dla autorek artykułu, architektek krajobrazu, przyroda w mieście jest ogromnie ważna. Nie zmienia to jednak faktu, iż zgodnie ze stwierdzeniem wypowiedzianym przez K. Wejcherta - jednego z najważniejszych polskich architektów, urbanistów i teoretyków architektury, zieleń jest tylko jednym z tworzyw urbanistycznych. Nie jest ona istotą samą w sobie na placach wielkomiejskich. Przykładem może być opisana w artykule bardzo udana realizacja Placu w Szczecinie, na którym praktycznie nie ma zaprojektowanych roślin. Zieleń jest obecna natomiast w jego bliskich granicach, okalając całość założenia. Z jednej strony tworzy atrakcyjną oprawę wizualną przestrzeni, z drugiej pełni funkcje buforowe. Nierzadko zdarza się, że mieszkańcy polskich miast chcą posadzić za wszelką cenę dużą liczbę drzew i krzewów w przestrzeni publicznej. Zdaniem autorek należy projektować takie rozwiązania świadomie, nie zasłaniając ważnych obiektów architektonicznych a wręcz podkreślając je za pomocą tkanki roślinnej.

8. PODSUMOWANIE

Przedstawiona powyżej metoda identyfikacji oraz oceny wartości jest oparta na dorobku Warszawskiej Szkoły Architektury Krajobrazu. Synteza wartości przestrzennych buduje tożsamość konkretnego miejsca. Wspólnie z warstwą przeszłości i przyszłości determinują *genius loci*, którego identyfikacja powinna być podstawą projektowania. Przeszłość przejawia się w historii miejsca nawarstwionej w czasie oraz tradycji przekazywanej z pokolenia na pokolenie, którą należy szanować, natomiast przyszłość mówi o potencjale miejsca, tym samym wartościach nieodkrytych i trudno dostrzegalnych.

Indywidualne, wrażliwe oraz oparte na wiedzy spojrzenie projektanta skonkretyzowane poprzez rozpoznanie poszczególnych wartości przestrzennych przejawiających się w danym miejscu może być podstawą do sporządzenia dobrego projektu zagospodarowania przestrzeni przyjaznej dla społeczeństwa.

BIBLIOGRAPHY

- [1] Aleksander Ch., *A Pattern language*, California 1977
- [2] archirama.pl, http://archirama.muratorplus.pl/architektura/rusza-budowa-podziemnego-muzeum-przelomow-w-szczecinie-projekt-kwk-promes-robot-konieczny,67_1362.html, dostęp 2016-02-16
- [3] Ingarden R., *O dziele architektury*, w: *Studia z estetyki*, t. 2, Warszawa 1958, 115–160
- [4] inwestycje.Suwałki.org. <http://www.inwestycje.suwałki.org/artukul/plac-marii-konopnickiej>, dostęp 2016-02-21
- [5] Kasprzycki J., *Korzenie miasta t. 2. Śródmieście Północne*, Warszawa, Agencja Wydawnicza VEDA 2000, ISBN: 83-85584-50-1
- [6] Królikowski J.T., *Obrazy Warszawy. Sens przestrzeni miejskiej*, w: *Przyroda i miasto*, t. 5, Warszawa, Wydawnictwo SGGW 2003, s. 154
- [7] Królikowski J.T., *Interpretacje krajobrazów*, Warszawa, Wydawnictwo SGGW 2004, ISBN: 83-7244-734-9
- [8] Królikowski J.T., *Niematerialne wartości krajobrazów kulturowych*, Sosnowiec, prace Komisji Krajobrazu Kulturowego nr 15 Komisja Krajobrazu Kulturowego PTG 2011
- [9] Królikowski J.T., Rybak-Niedziółka K., Rykała E. A., *Wydawnictwo SGGW 2017*, ISBN 978-83-7583-742-1
- [10] Norberg-Schulz Ch., *Genius loci. Towards fenomenology of architecture*, London 1980
- [11] Ronet.pl serwis architektoniczny http://www.a-ronet.pl/index.php?mod=konkurs&k_id=454, dostęp 2016-02-20
- [12] Szwankowski E., *Ulice i place dawnej Warszawy*, Warszawa, PWN 1970
- [13] *Śródmieście Dzielnica m.st. Warszawy* <http://www.srodmiescie.warszawa.pl/ulica-42.html>, dostęp 2016-02-20
- [14] Wejchert K., *Elementy kompozycji urbanistycznej*, Warszawa, Wydawnictwo Arkady (reprint) 1984
- [15] Żórawski J., *O budowie formy architektonicznej*, Warszawa, Arkady 1962

AUTHOR'S NOTE

Maja Skibińska – assistant in Department of Landscape Art., WULF. Designing of public space, urban design, street furniture, local identity, gender mainstreaming In landscape architecture.

Katarzyna Piądlowska – PhD student, Department of Landscape Art, WULF. Public space design, man in the city's landscape, urban art, revitalization of the cultural landscape.

Ewa A. Rykała – PhD students, Department of Landscape Art, WULF. Spatial patterns in contemporary designing, the genius loci of space history, tradition and identity of places, interior design and gardens.

O AUTORZE

Maja Skibińska – asystentka w Katedrze sztuki Krajobrazu SGGW, Katarzyna Piądlowska, Ewa A. Rykała – doktorantki w Katedrze Sztuki Krajobrazu SGGW. Projektowanie przestrzeni publicznych, współczesna architektura krajobrazu, miejskie wzornictwo, meble miejskie, tożsamość lokalna, nurt gender w architekturze krajobrazu.

Katarzyna Piądlowska: projektowanie przestrzeni publicznych, człowiek w krajobrazie miasta, sztuka miejska oraz rewitalizacja krajobrazu kulturowego.

Ewa A. Rykała: wzorce przestrzenne we współczesnym projektowaniu, *genius loci* przestrzeni historycznych, tradycja i tożsamość miejsc, projektowanie wnętrz i ogrodów.

Contact | Kontakt: skibinska_maja@wp.pl; kpiadlowska@gmail.com; ewa.rykala@gmail.com